

VĚZNI

V souladu s koncepcí velitele Christiana Wirtha, která určovala, že vyhlazovací tábor v Bežci musí fungovat efektivně, měli většinu prací spojených s vyhlazováním vykonávat židovští vězni vybraní z přicházejících transportů. Byli zaměstnáni v Táboře I i II. Přijímali transporty, třídili majetek zavražděných, pracovali v šatnách, u plynových komor a také při hloubení hromadných hrobů a pohřbívání těl.

V první fázi existence tábora ještě pravděpodobně nepracovala stálá vězeňská skupina a Židy určené k práci v táboře Němci vybírali podle potřeb z každého transportu. Nejpočetnější skupina v té době byla u pohřbívání těl obětí zavražděných v plynových komorách. S velkou pravděpodobností byla většina těchto lidí po pracovním dni zastřelena a další den si esesmani vybrali nové. Nicméně již v první fázi byly vyčleněny zvláštní skupiny vězňů zaměřené na jednotlivé úkoly. V podstatě je lze rozdělit na vězně, kteří byli zaměstnáni v Táboře I při hospodářských činnostech, a vězně vlastního

Sonderkommanda, pracující v samotném procesu vyhlazování.⁴³¹

Bohužel, jak Rudolf Reder, tak Chaim Hirszman, kteří ve větším rozsahu vypovídali o vězních vyhlazovacího tábora v Bežci, strukturu vězeňské komunity nepopsali. Lze však předpokládat, že struktury existující ve vyhlazovacích táborech v Sobiboru a Treblince, o nichž víme více, byly vytvářeny právě podle bežceckého vzoru.

První skupinu tvořili vězni pracující na rampě, tzv. Bahnhofskommando. Jejich úkolem bylo otvírání a vykládání vagonů. Vynášeli také zavazadla a těla zemřelých během transportu. V prostoru pro transporty byli navíc zaměstnáni vězni, kteří deportovaným pomáhali při svlékání. V šatnách pracovali nejen „holiči“, kteří ženám stříhali vlasy, ale také vězni, kteří dohlíželi na samotné svlékání a poté uklízeli oděvy. Samostatná skupina, o níž už byla řeč, pracovala v lokomotivním depu při třídění uloupeného majetku.

Ve druhé fázi fungování tábora stál v Táboře I barák s krejčovskou a zámečnickou dílnou, kde byli drženi odborníci. Židovští vězni byli zaměstnáni také v kuchyních pro vězně a pro strážné. V nich pracovaly zpravidla ženy. Skupina čítala asi dvacet osob.⁴³²

⁴³¹ Tento postup se používal také na počátku fungování vyhlazovacích táborů v Sobiboru a Treblince, kdy docházelo k velké obměně vězňů. V průměru jednou za několik dní nacisté popravovali větší vězeňskou skupinu, aby ji nahradili novými vězni, vybíranými z dalších transportů. Jestliže vyhlazovací tábor v Bežci fungoval jako laboratoř pro ostatní vyhlazovací tábory akce „Reinhardt“, lze předpokládat, že se zde vypracovávaly zásady zacházení s vězni, které se později uplatňovaly v dalších zařízeních pro okamžitou likvidaci. Schelvis: *Vernichtungslager Sobibór*, s. 73, 75, 93–108; Maranda: *Nazistowskie obozy zagłady*, s. 129 a 132.

⁴³² BAL, 208 AR-Z 252/59, Vyšetřování Josefa Oberhausera a dalších, Výpověď Hanse Girtziga, 2. 5. 1960, sv. 5, l. 902; Staatsarchiv München, 33033/32, Vyšetřování Josefa Oberhausera, Překlady sovětských vyšetřovacích spisů bývalých strážných vyhlazovacího tábora v Bežci, Výpověď Dmitrije Pundika, 23. 9. 1965, l. 51.

Není jasné, kdy došlo k začlenění vězeňkyň do stálé táborové struktury. Rudolf Reder vzpomíná na čtyřicet českých Židovek přivezených do tábora ze Zamošče, které vytvořily vězeňskou skupinu v kuchyni, prádelně a šicí dílně.⁴³³ Existují však jiná svědectví, mimo jiné výpovědi polských obyvatel Bežčce, kteří tvrdili, že žen bylo v táboře více a že byly mezi nimi také polské Židovky. Některé pracovaly dokonce mimo tábor, například v prádelně, která se nacházela vedle železniční stanice, nebo na velitelství. V posledním případě se pravděpodobně jednalo o ženy pocházející z Německa.⁴³⁴ Část zaměstnaných v Táboře I měla možnost vycházet mimo území tábora, samozřejmě pod dohledem strážných. Bylo to například Waldkommando, které kácelo stromy a řezalo větve určené k maskování tábora. Bývalí členové táborového personálu po válce vypověděli, že Židé byli využíváni k různým pracím mimo Bežčec, například k vyklízení vojenského zařízení ze sovětských bunkrů na Molotovově linii, a dokonce na stavbě vojenských objektů v obci Zamch, asi 50 km od Bežčce.⁴³⁵ Vzhledem k tomu, že strážní se nechávali podplatit, pokoušeli se někteří vězni navázat kontakt s obyvateli Bežčce a jejich prostřednictvím předat zprávy o svém osudu.

⁴³³ Reder: *Bežčec*, s. 59–60.

⁴³⁴ Eugeniusz Goch ve své výpovědi konstatoval, že už v dubnu 1942 byly v táboře zaměstnány ženy – polské Židovky, které pracovaly v táborové prádelně umístěné ve vodárně poblíž železniční stanice. Edward Łuczyński se zmiňoval o setkání se Salou Lipszycovou z Radomi, která směla vycházet mimo tábor. AIPN Lu, Lu 1/15/105, Akta śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych w obozie zagłady w Bełżcu, 1945–1949, Zeznania Eugeniusza Gocha, 14. 10. 1945, l. 24; tamtéž, Zeznanie Edwarda Łuczyńskiego, 15. 10. 1945, l. 27. Židovky zaměstnané na velitelství zmiňoval ve své výpovědi také Heinrich Gley. Byla to skupina šesti až osmi žen, které uklízely ubikace esesmanů a pracovaly v kuchyni. BAL, 208 AR-Z 252/59, Vyšetřování Josefa Oberhausera a dalších, Výpověď Heinricha Gleye, 8. 5. 1961, sv. 7, l. 1289.

⁴³⁵ Tamtéž, Výpověď Heinricha Gleye, 8. 5. 1961, sv. 7, l. 1285; tamtéž, Výpověď Wernera Duboise, 16. 9. 1961, sv. 7, l. 1394.

Ti, kteří bydleli a pracovali v Táboře I a mimo území tábora, byli separováni od těch, kteří byli nuceni pracovat v Táboře II, tedy v pásmu vyhlazování. Obě skupiny se nesměly stýkat. Tento stav platil rozhodně ve druhé fázi fungování vyhlazovacího tábora v Belžci.⁴³⁶ Dnes nedokážeme zjistit, zda se obdobná zásada uplatňovala už od začátku. S jistotou můžeme konstatovat, že obměna vězňů Tábora I byla méně četná než těch, kteří museli pracovat při vytahování těl z plynových komor a při hloubení hromadných hrobů.

V Táboře II pracovala skupina Židů, kteří obsluhovali plynové komory, vytažovali těla a pohřbívali je. Podle Rederovy zprávy jich mělo být kolem 500, ale počet se neustále měnil kvůli četným selekcím, které esesmani pořádali. Bývalí členové táborového personálu SS po válce vypovídali, že stálá skupina vězňů měla čítat maximálně 500 osob a tolik se jich mělo v táboře nacházet až do konce jeho existence.⁴³⁷ Pokud to ovšem bylo nutné, například když do tábora přicházely velmi početné transporty, skupina se dočasně zvětšovala. Platilo to zejména pro Tábor II, kde bylo vždy zapotřebí většího počtu židovských dělníků nucených vytažovat těla z plynových komor, pohřbívat je a hloubit další hromadné hroby. Po dokončení této děsivé práce byla dodatečně vybrána skupina dělníků a týž den zastřelena nad hroby, kam dříve ukládala těla členů svých rodin, známých nebo souputníků na poslední cestě do tábora.⁴³⁸

Na základě analýzy vzpomínek Rudolfa Redera lze v Táboře II vyčlenit jednotlivé skupiny vězňů – komanda. Nejpočetnější byla ta, která vytažovala těla z plynových komor a pohřbívala je v hromadných hrobech. Zvláštní komando mohli pravděpodobně tvořit vězni, kteří hloubili hroby.

⁴³⁶ Tamtéž, Výpověď Heinricha Gleye, 8. 5. 1961, sv. 7, l. 1288.

⁴³⁷ Tamtéž, l. 1286.

⁴³⁸ Reder: *Belžec*, s. 62.